

sílání, většinou šlo o vysílače MV KSČ, ve kterých působili televizní redaktoři.)

Rozhlasoví technici tedy prezidentův projev natočili po lince z televizního záznamu a okamžitě nabídli do vysílání.

Kolem deváté hodiny vysílání na dobu přibližně dvou hodin umiklo. Skutečnost, že kolem 11. hodiny znovu ožilo a pokračovalo ve sledu zpráv, informací, komentářů, sdělení, že tedy dokázalo vykonávat všechny organizátorské a další funkce – a to až do podvečera 27. srpna, tedy do okamžiku, kdy se z Moskvy vrátili zástupci řídicích složek státu –, to byla zásluha především technického štábu, jeho vynalézavosti, obětavosti a v nemenší míře i odvahy.

Studia na Vinohradské byla až na jednu výjimku vyřazena z činnosti. Technikům se podařilo uchovat v provozu studio 7, které se nachází v poměrně skryté části budovy a které uniklo pozornosti těch, kteří se starali o umlčení vysílání. Studio i s režii je umístěno přímo nad tzv. „galerií“, tedy nad pracovištěm, odkud se signál šířil k přepojovací na Správě spojů (a odtud na vysílače). Galerie na první pohled v provozu nebyla, ale příslušná zařízení byla skrytě propojena, takže se dala používat přímo před očima okupantů. Její funkci mělo nahradit ono záhadné „Péčko“, o kterém mluvili jak Josef Havlíček, tak Miloš Junek.

Péčko bylo pohotovostní pracoviště, umístěné na Žižkově poblíž rozhlasového areálu administrativních budov v Jeseniově ulici, zavrtané v terénní vlně kopce, který se jmenuje Parukářka a obrněné téměř jako vojenský kryt. Šlo ostatně také o pracoviště, které mělo sloužit jako fonotéka pro matriční pásky a některé další dokumenty, jež zde měly být ochráněny i v situacích války, leteckého napadení či jiných katastrof. Souhlas ke zprovoznění tohoto pracoviště směl vydat pouze ústřední ředitel. Na toho však nebylo možno čekat, nikdo nevěděl, kdy se ústřední ředitel Hejzlar vrátí z Bratislavy. (Ředitel Hejzlar se do Prahy po složité cestě vrátil kolem 21. hodiny – ihned vystoupil ve vysílání, přičemž posluchače ujistil, že vysílání bude pokračovat.)

Josef Havlíček spolu s Milošem Junkem zorganizovali okamžitě malou skupinu pracovníků (*Jiří Felbr, Otakar Fišer, Jaroslav Kaňka*), kteří poté, kdy za značně dramatických okolností opustili zadním vchodem rozhlasovou budovu, zamířili osobním vozem Josefa Havlíčka (prozíravě zaparkoval v Římské ulici) na Žižkov.

Ukázalo se, že technické zařízení „Péčka“ je v provozuschopném stavu, technici se odtud brzy propojili s rozhlasovou ústřednou na Vinohradské a sdělili, že odsud mohou zajistit další vysílání, že mohou z „Péčka“ propojit a odeslat signál na vysílače – a to signál vysílaný buď přímo odsud, nebo z jakéhokoliv jiného rozhlasového studia, s nímž jsou spojeni.

Po oživení tohoto pracoviště zde po jistou dobu nebyli přirozeně k dispozici žádní hlasatelé. Technici tedy vyhledali v rezervních páscích několik základních hudebních titulů – pochody a také státní hymnu. Nyní bylo třeba sehnat náplň vysílání. Jakmile bylo možno dostat signál do sítě – stalo se to kolem

11. hodiny – rozhodli se technici, že do vysílání vstoupí s vlastním hlášením. Přes rozhlasovou ústřednu začaly na toto nouzové pracoviště docházet telefonní hovory. Jeden z techniků tedy vzkazy zapisoval, druhý je četl do vysílání. Přicházela hlášení z Liberce, z Bratislavy, z Košic a z dalších krajů, přibývalo rezolucí a prohlášení podporujících stanovisko ÚV KSČ.

Asi po hodině tohoto improvizovaného vysílání se ozvalo vinohradské studio 7 a z něj Jiří Dientsbier. Odsud se pak ještě v průběhu celé středy 21. 8. dávalo vysílat zprávy a informace (u mikrofonu se střídali – kromě už uvedeného J. Dienstbiera – *Sláva Volný, Jan Petránek, Karel Jezdinský, Ondřej Neff, Eva Kopecká*). Vinohradské studio 7 tak (prostřednictvím „Péčka“) vysílalo až do 2. hodiny ranní 22. 8. Ráno se však už studio 7 do vysílání nezapojilo, vinohradská budova byla definitivně obsazená a odříznutá, odejít z ní museli už i poslední redaktoři. – To už se ovšem přihlásila další studia, rozhlasová odloučená pracoviště v Praze, stejně tak řada krajských studií. Takto postupně připojovaná jednotlivá vysílací pracoviště vytvořila v následujících dnech onen vysílací řetěz, jemuž se o něco později začalo říkat „štafeta“. V jejím rámci do vysílání vstupovala jednotlivá studia, která stále ještě měla možnost vysílat a která se přihlásila o slovo, protože potřebovala sdělit důležitou zprávu, aktualitu.¹⁷⁾

Na závěr vysílání z vinohradské budovy vzpomíná Karel Lánský, který byl Zdeňkem Hejzlarem (ten se od 22. 8. coby delegát zúčastňoval jednání XIV. sjezdu KSČ ve Vysočanech) pověřen řízením vysílání. *„Dopoledne (22. 8. – pozn. aut.) se vystřídala okupační posádka, nastoupili podstatně ostřejší hoši a začali budovu vylidňovat. Podařilo se mi přesvědčit nějakého nadporučíka, že v jedné kanceláři mé rubriky ponechá službu pro zajišťování běžného života hlavního města. Když jsem mu vysvětlil funkci této služby, uváděl jsem také, že se sem podávají zprávy o zásobování, dopravě a podobně. Vlado Prikazský, kterého jsem touto službou pověřil, nazval pak to pracoviště ‚Pekárna‘.“¹⁸⁾*

Tzv. „Péčko“ se pro příští dny stalo řídicím pracovištěm celostátního vysílání. Vysílacími centry, která už v průběhu středy 21. 8. postupně nahradila vinohradskou „sedmičku“, se stalo v první fázi především studio tzv. Armádní redakce (umístěné ve vile v tehdejší Hvězdoslavově, dnes Dykově ulici), odtud se odbavovalo vysílání, jež se hlásilo pod hlavičkou Československo a vysílalo především komentované zprávy a komentáře, a dále studio zahraničního vysílání v Nuslích Na Květnici (pozdější sídlo tzv. monitoru), které připravovalo program vysílaný jako stanice Střední Čechy soustředěný na zprávy ze zahraničí. V Nuslích působilo nadále také zahraniční vysílání, které průběžně informovalo svět v mnoha jazycích o domácím dění – mezi jinými i v pěti jazycích zemí, jejichž vojska vtrhla do naší republiky. Brzy poté spojaři nabídli k využití další prostor – tzv. studio Skaut (v bezprostřední blízkosti pražského Karlova náměstí), kde dosud působilo pomocné studio České televize. Odtud se vysílaly oficiální zprávy a informace. Od 23. srpna se s vlastními vstupy do

vysílání přihlašovalo i malé improvizované studio umístěné v úkrytu „Péčka“, hlásilo se jako další pracoviště Prahy, vstupovalo s vlastními zprávami, které sem byly doručeny telefonicky a které četl hlasatel Vladimír Fišer.

Zůstaneme-li ještě na okamžik u rekapitulace technického zajištění vysílání v oněch dnech, je třeba zmínit skutečnost, že rozhlasové vedení si včas uvědomilo, že není možné spoléhat na existenci jediného fungujícího koordinačního centra (tedy Péčka), že je třeba pro všechny případy jeho roli zálohovat. A tak se postupně podařilo osamostatnit a vybavit podobnou propojovací technikou také studio v Hvězdoslavově ulici, dále rozhlasovou budovu v Karlíně, která se stala technickým dispečinkem. Dublovat činnost Péčka bylo připraveno i plzeňské studio rozhlasu, které si uchovalo možnost působení v původní rozhlasové budově.

Tato opatření se ukázala prozíravá a byla skutečně využita: v pátek 23. srpna se totiž kolem poledne muselo osazenstvo Péčka velmi rychle stáhnout a opustit prostory pracoviště – k objektu se blížily tanky. Jeden z nich se pokusil tlakem hlavně otevřít pancéřové dveře objektu, ale marně, vrata byla konstruovaná tak, aby odolala případné tlakové vlně a nápor z vnější strany způsoboval jejich ještě neprodyšnější uzavření. V tuto chvíli ovšem už za evakuovanou posádku Péčka převzala řídicí úkoly další pracoviště a vysílání „štafety“ pokračovalo dál.

Při rekapitulaci pražských pracovišť, která se podílela na přípravě vysílání Československého rozhlasu v průběhu sedmi srpnových dnů, bychom neměli zapomenout na další dvě centra – jedno z nich bylo v Opletalově ulici, kam se (do objektu, v němž rozhlasu patřil jeden přízemní byt) uchýlili techničtí pracovníci z Karlína poté, kdy jim v dalším působení v karlínské budově zabránil Arnošt Šílan.¹⁹⁾

Pracoviště v Opletalově ulici bylo schopno zajišťovat i přenosy z jednotlivých míst. Bylo vybaveno přenosovým vozem, k dispozici byl magnetofon Nagra a dosažitelné se tak stalo kterékoli místo v Praze a v jejím bezprostředním okolí. „*Mohli jsme zajistit odbavování vysílání po linkách dokonce z Hradu, když se vrátila naše delegace z Moskvy.*“⁽²⁰⁾

Dalším vyčleněným pracovištěm, které se podílelo především na příjmu a zpracování zpráv, na monitorování informací ze zahraničních rozhlasů, byly prostory v Rubešově ulici, kde působila skupina pracovníků sestávající především z pracovníků III. programu. Byli zde Dagmar Maxová, Jarmila Votavová, Jaroslav Pour, Miroslav Stuchl, Jiří Klír... (Jak dosvědčuje další z pracovníků, kteří se podíleli na těchto přípravných pracích – redaktor Zdeněk Bouček – i tato skupina byla po několika dnech z budovy v Rubešově ulici odvolána, protože vznikla obava, že o jejím působení se dozvěděli představitelé okupační moci. Skupina se přesunula do objektu ministerstva vnitra v Hyberské ulici a svoji činnost zakončila v konspirativním bytě na Perštýně.)

Pohlédneme nyní na strukturu vysílání, které se cestami a technickým zajištěním, jež jsme právě popsali, k posluchačům dostávalo. Je zřejmé, že mimořádná situace a integrující společenské role, které

rozhlasovému vysílání v srpnových dnech roku 68 připadly, si vynutily zcela jinou skladbu programu, než byla pro jednotlivé stanice až do té doby příznačná.²¹⁾

„*Vysílání se skládalo téměř výlučně z různých druhů zpráv, málokdy se vyskytl komentář nebo situační poznámka nebo báseň. Hudba byla zastoupena zanedbatelně a objevila se ve větších plochách od úterý 27. srpna 1968.*

Zprávy vysílané v daném týdnu lze v podstatě rozdělit do následujících skupin:

- 1) *Oficiální zprávy (včetně stanovisek, prohlášení vlády, předsednictva ÚV KSČ, parlamentu, KNV, ONV, MNV, KV KSČ, projevů členů jednotlivých orgánů včetně zpráv o XIV. sjezdu KSČ).*
- 2) *Nejrůznější druhy rezolucí k různým otázkám momentální situace (rezoluce, stanoviska ke vstupu vojsk, XIV. sjezdu KSČ, neutralitě atd.).*
Ve vysílání se rovněž brzy prosazují překlady zpráv vysílaných zahraničními rozhlas, zpráv reflektujících vývoj pookupační situace v Československu.
- 3) *Zprávy situační, obsahující informace zpravodajů, telefonické informace o situaci v nejširším slova smyslu ve všech oblastech republiky. Sem patří mimo jiné také výzvy ke stávce, ale také velké množství informací ryze praktického rázu – změny tramvajových tras v Praze, o situaci v zásobování až po zprávy čistě osobního charakteru: o onemocněních nebo úmrtích v rodinách, zprávy o pobytu a situaci dětí na rekreačních táborech, pobyty lidí na dovolené a služebních cestách.*
- 4) *Zvláštní skupinu tvoří zprávy příznačné pro atmosféru daného týdne, které by bylo možno pojmenovat jako exponované situační zprávy – jde o výzvy k bojkotu vojsk Varšavské smlouvy, zprávy o zatýkání českých lidí, zprávy o konfidentech, zrádcích atd.“*

Součástí posledního, čtvrtého oddílu zpráv byly samozřejmě i takové, které dementovaly a omlouvaly omyly, klamná a falešná sdělení. I tyto skutečnosti patřily k vypjaté atmosféře oněch dnů. Na jedné straně varovná hlášení o černých volhách (uváděna byla i čísla patřičných vozů), projíždějících Prahou a jinými městy a odvážejících české občany neznámo kam (poté, kdy vyšel najevo způsob, jakým byli čelní představitelé stranického a státního vedení deportováni k jednání v Moskvě, není divu, že tyto zprávy nacházely slyšení, jakkoli se v mnoha případech ukázalo, že šlo o nepodložené fámy), jména mnoha lidí, kteří byli označeni za kolaboranty, na druhou stranu omluvy a upřesnění, jež bylo třeba odvysílat poté, když se uveřejněné a často neověřené zprávy ukázaly klamnými.

Hlavním motivem vysílání Čs. rozhlasu se od svého počátku událostí (kromě zprostředkování základních informací) stala snaha zabránit vzniku chaosu, předejít zbytečným střetům a konfliktům, které by (poté, kdy země na jistý čas prakticky ztratila své vedoucí představitele) mohly ve svých důsledcích přinést velké množství obětí. Proto ve skladbě informací a výzev výrazně dominují věty apelující na uvážlivost, rozum, zaznívá tu snaha předejít čemukoli, co by mohlo poskytnout záminku k daleko bru-

tálnějšímu postupu vojsk, výzvy k tomu, aby lidé nastoupili do práce.

V průběhu dalších dnů, s tím, jak setrval stav absence nových informací, především zpráv o stavu jednání vedoucích představitelů státu, odvěčených do Moskvy, přibývá ve vysílání nejrůznějších úvah a dohadů, které předvídaly možný vývoj události.

Rozhlas se v ony dny přirozeně nesoustředil pouze na informace, které získal z vnějších zdrojů, redaktoři připravovali vlastní zpravodajství např. z mimořádného zasedání vlády, která se sešla i v nepřítomnosti předsedy Černíka, zejména pak z jednání mimořádného XIV. sjezdu KSČ ve Vysočanech. O tom, že distribuce sjezdových materiálů do vysílání byla spojena velmi často s dramatickými okolnostmi, svědčí vzpomínka Karla Jezdinského:

„Přivezl jsem prohlášení k pěti státům Varšavské smlouvy. Používali jsme k tomu vůz Červeného kříže, kde jsem většinou ležel. Měl jsem na hlavě obvaz jako skutečný raněný. Byla to dost nebezpečná cesta, protože jsme to museli z Vysočan na Vinohrady objíždět přes Klárov a Smíchov. Myslím, že to byl jeden z nejhorších dnů, protože oni dobře věděli, kde se sjezd koná a ze všech stran postavili rakety.“²²⁾

Při vši improvizovanosti, která rozhlasové vysílání v těchto hektických dnech provázela, naprosto převažující většina těch, kteří se na jeho přípravě podíleli, úzkostlivě dbala na to, aby rozhlas zůstal věren svému poslání sdělovacího prostředku, který je především k dispozici legálně zvoleným státním institucím, tedy Národnímu shromáždění a vládě. Proto také byli v budově Národního shromáždění na Senovážném náměstí (byla obklíčena tanky) přítomni dva stálí zpravodajové rozhlasu (Magda Kollárová a Rudolf Zeman), kteří fungovali jako spojka mezi Národním shromážděním a vládou na jedné straně a rozhlasem na straně druhé. Každé prohlášení vlády nebo NS mělo okamžitě přednost před jakýmkoli jiným programem a šlo ihned do vysílání.

(Jistá hektičnost řešení úkolů, stejně jako snaha zajistit plnění všech základních úkolů, které si vedení i ostatní pracovníci rozhlasu před sebe vytkli, vedlo také k tomu, že vedení neprovádělo během kritických dnů žádné personální změny či zásahy, i když už bylo o některých pracovnících jasné, že stojí na straně okupantů. Ti však byli většinou izolováni svým vlastním kolektivem nebo se sami stáhli do pozadí.)

Vysílání Čs. rozhlasu nabývalo v oněch dnech často podobu skutečné politické síly, která nejen integrovala jednotu citění a názorů naprosto převažující části obyvatel státu, ale současně ovlivňovala a tlumila možné důsledky četných fám, unáhlených návrhů a skutků.

Redaktoři s vědomím nesmírné odpovědnosti stavěli na reálný základ např. návrh na vyhlášení neutrality, který, sotvaže se objevil, získal spontánní podporu široké veřejnosti a byl také okamžitě zneužit sovětským tiskem jako argument podporující oprávněnost agrese. Mezi fámy, které mohly zjitřit mínění široké veřejnosti a které bylo proto potřeba rychle vyvrátit, patřila např. zvěst o odsouzení Alexandra Dubčeka k smrti.

Tak, jak se začalo neúnosně protahovat moskevské jednání vedoucích představitelů státu, uvědomili si rozhlasoví redaktoři, že je třeba široké vrstvy posluchačů postupně připravit na to, že výsledkem nemůže být nic jiného než kompromis.

A tak vedle některých kusů informací, které přinášejí netrpělivým posluchačům stopy naděje (prezident Svoboda informoval v telefonickém rozhovoru z Moskvy vládu, že podmínkou normalizace situace je propuštění všech internovaných činitelů, že jednání probíhají zdárně a je v nich dosaženo pokroku), zaznívají komentáře a názory, které vedou ke střízlivému pohledu na situaci (např. hlas jedné z delegátek mimořádného sjezdu: *„Jestliže to dobře nedopadne, budeme muset mít všichni mnoho trpělivosti a odvahy, abychom tento stát dovedli opět do svobodného a regulérního mezinárodního postavení.“*)

Vysíláním současně prolínají zprávy, které dosvědčují projevy lidské solidarity a vzájemnosti.

Rozhlas v souvislosti s neobyčejnou a nikdy dřív (s jedinou výjimkou – vysílání na konci II. světové války a několik měsíců po něm) dosaženou mírou důvěry svých posluchačů, zaznamenává četné reakce, návrhy konkrétní pomoci (včetně nabídek na zásobování redaktorů potravinami), do rozhlasu směřuje ohromné množství dopisů.

(Důslednému shrnutí a zpracování dopisových reakcí rozhlasových posluchačů ve vypjatých srpnových dnech se věnovali patrně pouze rozhlasáci v Královéhradeckém studiu – výsledkem je brožovaná publikace *„Dopisy posluchačů k srpnovým událostem 1968“*, v nichž studio na 103 stranách reprodukuje texty celkem 7813 dopisů. Jde o zprávy a informace, rezoluce a výzvy, rodinné výzvy, verše, osobní dopisy posluchačů státníkům, pochvaly rozhlasu. Z tohoto množství je pouze 37 anonymů a z nich pouhých 7 vyjadřuje negativní hodnocení, nespokojenost.²³⁾)

Václav Smitka [ve studii *„Vysílání (legálního) Čs. rozhlasu 21. 8.–27. 8. 68“*] na závěr svých úvah akcentuje právě onu úplnou shodu zcela převažující části veřejnosti se stanovisky oficiálních vládních orgánů, což... *„svědčí o tom, že stav morální a názorové integrity země byl téměř totální“*.

S přibývajícím časem čekání na výsledky moskevských jednání narůstá ovšem i celková nervozita a nedočkavost, které se promítají i do vysílání. Úvahy všech komentátorů jsou zaměřeny téměř výlučně na tuto událost a snaží se předjímat, jak tato klíčová záležitost dopadne. V některých úsudcích zaznívá dobře míněný patos, současně však značná dávka optimismu, který – z dnešního úhlu historické zkušenosti – působí do jisté míry naivně.

„...nemůžeme však přijmout žádné řešení, které by neobsahovalo stažení okupačních jednotek, které by připouštělo právo kohokoli za hranicemi naší země určovat, jaké vztahy si budeme vytvářet, kdo a jak nám bude vládnout.“²⁴⁾

Realističtější stanovisko zaznívá 25. 8. večer z úst Karla Jezdinského: *„...na určitý kompromis bychom se přece jenom měli připravit. Nevyzývám ke smíru a kapitulaci, chci jen, abychom si uvědomili, že potřebujeme obnovit klid, umožnit našim legálním*

představitelům návrat, přimět cizí vojska k odchodu a urovnat vzniklou situaci pomalu a postupně. Chceme-li toto a toto my chceme, budeme muset asi počítat s podmínkami, které druhé straně tento ústup umožní.“²⁵⁾

V neděli (25. 8.) večer vydává vedení rozhlasu nové pokyny pro vysílání štafety, protože se do té doby podařilo obnovit vysílání z dalších studií. Od 19 hodin toho dne se začínají vysílat dvouhodinové programové cykly, přičemž s desetiminutovými vstupy se do vysílání přihlašují vysílače v tomto pořadí: Střední Čechy, Praha, Československo I, Dunaj (Město na Dunaji, tj. Bratislava), Severní Slovensko, Střední Slovensko, Jižní Morava, Severní Morava, Západní Čechy, Jižní Čechy.

Z rekapitulace všech fungujících studií, z přehledu míst, odkud se technikům podařilo dostat hlasy komentátorů a redaktorů do vysílání, je zřejmé, že v průběhu vypjatého třetího srpnového týdne se vzdor veškeré snaze představitelů okupační moci o umlčení vysílání naopak podařilo možnosti kontaktu rozhlasu s posluchači postupně rozšířit a zpravidelnit. Řada pamětníků (především z řad účastníků onoho dění) si později nejednou kladla otázku, jak je možné, že se ani okupantům, ani jejich domácím příznivcům nepodařilo vysílání Čs. rozhlasu zastavit, zcela zlikvidovat. Určitý typ odpovědi se nabízí velmi snadno. S touto odpovědí však (vyskytuje se poměrně hojně a příznivě lechtá pocity sebeuspokojení vyplývající z pýchy na českou mazanost, lišáctví, tedy na vlastnosti, na něž si žádná brutální moc nepřijde) bychom se spokojit neměli. Jakkoli je zřejmé, že v první vlně přijeli oné srpnové noci na tancích skutečně vojáci, kteří byli vývojem událostí zaskočení, kteří při obsazování rozhlasu neměli patrně dost technických znalostí, aby činnost tohoto sdělovacího prostředku dokázali okamžitě paralyzovat, příznivě si současně, že celkově se jednalo o armádu, jejíž vybavení bylo rozhodně na takové úrovni, při níž zjistit, zaměřit, lokalizovat a posléze zcela umlčet ona místa, z nichž rozhlas v průběhu sedmi srpnových dnů vysílal, by nebyl patrně velký problém. Ne-li na samém začátku okupace, pak během několika dnů rozhodně.

Přesto se tak nestalo. Odpověď je prostá – po prvním nezdařeném pokusu shledali ti, kteří naplánovali jak okupaci, tak nezdařený politický puč, tedy ti, kteří se sice v počáteční fázi pokusili získat rozhlas jako jediný fungující a rychle reagující prostředek do svých rukou, ale kterým se tento pokus vymkl z rukou, že nemá cenu likvidovat tento prostředek silou. Ba naopak – že jim rozhlasové vysílání, které s tak ohromnou autoritou organizuje veřejné dění, které má na své straně drtivou část sympatií celé společnosti, vlastně vyhovuje. Od prvních chvil jim muselo být jasné, že cílem tohoto vysílání je udržet situaci pod kontrolou, ztlumit neovladatelné projevy emocí a zabránit tak ztrátám na životech a zbytečnému krveprolití. A v tomto záměru – v tomto jediném, byť nesmírně důležitém bodě – se cíle těch, kteří okupaci zorganizovali, shodovaly s cíli všech redaktorů, techniků, vedoucích pracovníků, kteří organizovali vysílání Československého rozhlasu. V tuto chvíli,

v okamžiku, kdy se blesková proměna mocenských poměrů po vstupu vojsk nepovedla, netoužil ani Brežněv, ani nikdo z jeho spoluorganizátorů vpádu po ničem méně nežli po scénáři připomínající průběh potlačení tzv. „maďarských událostí“ v roce 1956. Svět byl za oněch dvanáct let už někde jinde, poměr sil a vzájemná snaha Západu a Východu tlumit projevy studené války nabyly do té doby zřetelnějších dimenzí, jakékoli krveprolití, které by jen trochu připomínalo Budapešť roku 56, by veškeré diplomatické snahy vrhlo zpět. V tomto do jisté míry paradoxu (považujeme-li za paradox fakt, že se v určitém bodě shodnou zájmy dvou stran, jakkoli mají bytostně protikladné cíle a východiska) je třeba, podle našeho názoru, hledat hlavní příčinu toho, že vysílání Československého rozhlasu mohlo fungovat po celých sedm dnů, které dělily okamžik vstupu vojsk od návratu deportované delegace našich oficiálních představitelů z Moskvy.

Tímto tvrzením nechceme ovšem ani v nejmenším snížit či snad nedostatečně ocenit všechnu um, obětavost, statečnost a ohromné vypětí všech těch, kteří se na přípravě vysílání podíleli. Je to snaha zasadit celý tento (v dějinách rozhlasového vysílání u nás – ale patrně i ve světě) mimořádný fenomén do širšího, řekněme mezinárodněpolitického kontextu.

(Stejně tak je třeba zdůraznit, že výzvy ke klidu, snaha zabránit střetům s vojsky a tendence zachovat pokud možno plynulý tok života nevyplývaly ani v nejmenším z kapitulantského postoje ve vztahu k převaze ozbrojené moci – všeobecně sdíleným a spontánním pocitem bylo předsvědčení, že celý ozbrojený zásah je nešťastné nedorozumění, které se posléze podaří vyjasnit, a že posléze zvítězí to, co bylo naprostou převahou národa vnímáno jako „pravda a spravedlnost“.)

I když tedy strůjci okupace shledali vysílání Československého rozhlasu v srpnových dnech za (ze svého hlediska) užitečné, nic se tím nemění na faktu, že jeho obsahový, ideový i emoční obsah shledávali za jev, který byl pro ně dlouhodobě nepřijatelný. Věděli však nesporně už v tuto chvíli, že brzy přijde čas, kdy odbojný hlas rozhlasového vysílání zkrátí – a to bez násilí prostřednictvím lidí, kteří ještě v tuto chvíli považují vrchol popularity a důvěry celé československé společnosti. A znali v tuto chvíli už nepochybně i prostředky, jakými se to stane, jakými vnesou do vývoje společnosti neposlušného satelitu proces, pro který se později vžil pojem „normalizace“.

Pro uzavření pohledu na historii sedmi srpnových dnů z pohledu rozhlasového vysílání zbývá dopovědět několik skutečností:

Onoho sedmého dne, tedy 27. 8. 68, bylo úterý a po osmé hodině vstupuje do vysílání štafety stanice Střední Čechy s touto zprávou:

„Dnes v časných ranních hodinách přiletěla naše československá delegace z jednání v Moskvě. Odjela v čele s prezidentem republiky Ludvíkem Svobodou na Pražský hrad. Spolu s prezidentem přijeli Dubček, Smrkovský, Černík, Kriegel, Špaček a Šimon. Teď očekáváme další zprávy.“

Na Hrad okamžitě odjíždějí reportéři (*Rudolf Zeman a Magda Kollárová*). První, koho se jim podařilo

dostat k mikrofonu byl Josef Smrkovský. Z jeho slov, jakkoli vyřčených neoficiálně, poprvé zaznívá to, co – jakkoli mezi řádky – je později v projevech ostatních představitelů zřetelně čitelné – rozčarování a hluboká skepse nad otázkou dalšího vývoje.²⁶⁾

Nastávají dlouhé hodiny čekání na oficiální vystoupení některého z nejvyšších představitelů státu. Vysílání jsou vyplněny komentáři, dále čtením prohlášení a prohlášení, která v hojném počtu do rozhlasu telefonují pracovní kolektivy i jednotlivci, prohlášení, jež vyjadřují plnou podporu vedoucím představitelům státu, současně víru v příznivý vývoj naší situace – a v zachování jednoty celé společnosti, již všichni vnímají jako jev zcela mimořádný a nezničitelný.

V 11 hodin rozhlas informuje o faktu, že se na Hradě sešla vláda, přítomen je i prezident. Josef Smrkovský právě podává informaci parlamentu.

Konečně je zřejmé, že první, kdo promluví prostřednictvím rozhlasu k občanům, bude ještě v tento den prezident Svoboda a první tajemník ÚV KSČ Dubček. Druhého dne lze očekávat vystoupení předsedy vlády Černíka a předsedy parlamentu Smrkovského.

Po 14. hodině je ve vysílání přečteno oficiální komuniké o československo-sovětském jednání v Moskvě. Téměř polovinu jeho textu zabírá seznam jmen účastníků s výčtem všech stranických funkcí. Dále obsahuje řadu klíšé a nic neříkajících frází, které sice lidé důvěrně znali z ještě nedávno hojně uplatňované stranické hantýrky, v poslední době však uvykli otevřenému a jasnému vyjadřování. Z konkrétních informací zaznělo pouze sdělení, že „*spojenecká vojska, která dočasně vstoupila na území Československa, se nebudou vměšovat do vnitřních věcí ČSSR. Bylo dosaženo dohody o podmínkách odchodu těchto vojsk z území ČSSR v závislosti na normalizaci situace*“.

Dále se posluchači dozvěděli snad už jen obvyklou závěrečnou formulaci, ujišťující o tom, že „*rozhovory probíhaly v ovzduší otevřenosti, soudružství a přátelství*“.

Nastalo obrovské zklamání, které vyvolalo přívál provolání, v nichž občané odmítali potupné znění rezoluce, odsuzovali její obsah a bránili se kapitulantskému postoji, odmítali anulování XIV. sjezdu, což byl jeden z bodů, který z konkrétních podmínek moskevských dohod pronikl na veřejnost neoficiálně.

Rozčarování nezmírnil ani projev prezidenta Svobody, který rozhlas vysílal ve 14,50 a v němž hlava státu apelovala především na klid a rozvahu, hovořila o pozitivních výsledcích jednání – z nich na prvním místě byl uveden fakt, že všichni, kteří se zúčastnili jednání v Moskvě, se vracejí do svých funkcí. „*Je to první, ale pro nás důležitý krok k normalizaci života v naší zemi*“.

Proud nespokojených a především znepokojených reakcí směřovaný do rozhlasu rostl. Některé redaktoři do vysílání přečetli, současně si však uvědomovali velkou odpovědnost. Tušili, že kdyby v jejich vysílání pokračovali, situace by se mohla vymknout kontrole. Řešení nebylo ani v tom, kdyby nereagovali nebo pouze vyzývali ke klidu. Napjatá atmosféra v ulicích by mohla přerůst ve zmátek. Proto vedení domácího zpravodajství rozhodlo zorganizovat besedu

du kolem kulatého stolu, k níž přizvalo historika Karla Bartoška, profesora právnické fakulty Františka Šamalíka a rozhlasáky Jiřího Dientsbiera, Karla Jezdinského, *Josefa Podaného a Ondřeje Neffa*.

Beseda byla vysílána po 15. hodině. Její účastníci, jakkoli v tuto chvíli vyzbrojeni pouze znalostí nic neříkajícího komuniké a strohé a nekonkrétního projevu prezidenta republiky, se v diskusi snažili z těchto střípků informací o moskevském jednání vytěžit stopy jisté naděje pro budoucí vývoj.

V 17.30 konečně vystoupí se svým dlouho očekávaným projevem Alexandr Dubček. Přibližně půlhodinová řeč je prodchnuta (kromě známého obsahu, v němž se první tajemník snaží z onoho mála, co moskevský diktát podepsaný – s výjimkou Františka Krieglů – celou deportovanou skupinou našich představitelů, vytěžit alespoň náznak čehosi pozitivního) četnými zámlkami, zaškokbrtnutími a povzdechy (včetně onoho závěrečného, který se stal do jisté míry legendární mimo jiné zásluhou toho, že ho do své koláže zvukových dokumentů „Čechy krásné, Čechy mé“ využil Václav Havel). Lze vyslovit domněnku, že právě tato okolnost, tedy to, že projev byl vysílán v první verzi v auditivní podobě, že ho tedy velká většina obyvatel mohla poprvé vnímat i s tímto emotivním pozadím, umožnila všem, kteří ho v tu chvíli poslouchali, prožít kromě onoho věcného a rádobou povzbudivého obsahu i onu informaci obsaženou v tónu, rytmu řeči a v zámlkách, tedy informaci mimoverbální, která byla v tomto případě značně v rozporu s obsahem Dubčekových slov. Možná i proto (ano, jsme v rovině dohadů, ale dohadů reálných) byl Dubčekův projev přijat na jedné straně sice s rozčarováním, na druhé se silnou soucituou emocií, která zabránila tomu, aby se proti přijetí moskevského diktátu vzvedla silná vlna odporu.

Na každý pád však s posledními slovy Dubčekova projevu, tedy krátce před 18. hodinou v úterý 27. 8. 1968 – končí onen sled dramatických událostí, který se započal v nočních hodinách 20. srpna, a v nichž – z hlediska celospolečenského – sehrálo vysílání Československého rozhlasu tak výjimečnou úlohu. Od této chvíle se ve vysílání znovu ve větší ploše objevuje hudba (vážná hudba, jak slušelo závažnosti dané chvíle, vyplňuje už větší část vysílacího času zbytku tohoto dne) a vysílání se od tohoto okamžiku postupně vrací do normální podoby, přičemž se ovšem ukáže, že to, co se pod slovem „normální“ a pod jeho odvozeninou „normalizace“ chápe, bylo posléze vykládáno velmi odlišně.

Na samý závěr oddílu věnovaného rozhlasovému vysílání v průběhu srpnových dnů roku 68, ocitujme slova Jiří Dientsbiera, tedy pohled přímého účastníka onoho dění, úvahu, kterou pronesl ve vysílání rozhlasu při vzpomínce na srpen o čtyřiaadvacet let později, tedy v roce 1992.

„...*Jediná možná strategie byla udržet tu skutečně nádhernou národní jednotu v naprostém pasivním odporu, který bude zcela jednoznačný. Mluvil jsem s Manfredem Wörmerem, generálním tajemníkem NATO, jedna z věcí, kterou na Západě oceňují, že jsme dokázali v srpnu zachovat klid a nedali jsme žádné záminky k tomu, aby nějaké bojové jednotky mohly svými činy destabilizovat poměry v Evropě.*“

Byla to taková hra na ostří nože. Nikdo nevěděl, kdy bude konec a jak to skončí, poněvadž příklady z Maďarska a Polska nebyly příliš povzbudivé. Ale mohu říci, že na téhle hře, na tom zachování klidu i na informování světa, sehrál rozhlas rozhodující úlohu. A myslím, že se díky tomu podařilo zabránit Sovětskému svazu, aby mohl používat laciných argumentů, a že události u nás byly vlastně takovým posledním hřebíčkem do rakve důvěryhodnosti celého sovětského a komunistického systému.

...I když je některými lidmi celý rok 1968 napadán, patří k nejsvětlejším bodům obrovského národního vzepětí. A to je věc, kterou oceňují všichni, dneska ve světě víc než tady. Jistě, žádné navazování na budování „socialismu s lidskou tvář“! Ale navazování na obrovské úsilí, které tady miliony lidí v roce 1968 v naprosté svornosti vyvinuly.“²⁷⁾

Poznámky:

- Havel, Václav: Dálkový výslech, Praha, Melantrich 1989, s. 98.
- Dienstbier, Jiří, Lánský, Karel: Rozhlas proti tankům, Praha, Informace výzkum. odd. Čro, č. 83/89.
- Junek, Miloš, Havlíček, Josef: Zůstaňte u svých přijímačů... Praha, Rozhlasová práce 3/1991.
- Běhal, Rostislav: Záznam o některých nezveřejněných skutečnostech, které předcházely srpnovému vysílání Čs. Rozhlasu 1969 (rukopis v archivu Čro), str. 10.
- Běhal, Rostislav: c.d., str. 12.
- Bárta, Miloš: Československo roku 1968, 2. díl: Počátky normalizace, Parta 1993, s. 5.
- J. Dienstbier vzpomíná: „Do minuty od okamžiku, kdy Fišerův hlas zmizel uprostřed věty, začalo pod rozhlasovými okny zběsilé houkání automobilových klaksonů. Vyšel jsem na balkón. Rozzuření řidiči, většinou taxikáři, na mě křičeli: „Jak to, že nevysíláte?“ „Vypnuli nám vysílače,“ řekl jsem. „Tak je zapněte!“ zahřmělo z ulice. Dienstbier, Jiří. Lánský, Karel: Rozhlas proti tankům, str. 17.
- in Dienstbier, Lánský: Rozhlas proti tankům, str. 20.
- Text provolání Všem lidu Československé socialistické republiky.
„Všemu lidu Československé republiky!
Včera, dne 20. srpna 1968, kolem 23. hodiny večer překročila vojska SSSR, Polské lidové republiky, Německé demokratické republiky, Maďarské lidové republiky a Bulharské lidové republiky státní hranice ČSSR. Stalo se tak bez vědomí prezidenta republiky, předsednictva Národního shromáždění, předsednictva vlády i prvního tajemníka ÚV KSČ a bez vědomí těchto orgánů. V těchto hodinách zasedalo předsednictvo ÚV KSČ a zabývalo se přípravou XIV. sjezdu strany. Předsednictvo ÚV KSČ vyzývá všechny občany republiky, aby zachovali klid a nekladli postupujícím vojskům odpor, protože obrana našich státních hranic je nyní nemožná.
Proto ani naše armáda, Bezpečnost a Lidové milice nedostaly rozkaz k obraně země. Předsednictvo ÚV KSČ považuje tento akt za odporující nejen základním zásadám vztahů mezi socialistickými státy, ale za popření základních norem mezinárodního práva.
Všichni vedoucí funkcionáři strany a Národní fronty zůstávají ve svých funkcích, do nichž byli jako představitelé lidu a členy svých orgánů zvoleni podle zákonů a jiných nařízení platných v ČSSR. Ústavními činiteli je okamžitě svoláno zasedání Národního shromáždění, vlády republiky, a předsednictvo ÚV KSČ svolává plénum ÚV strany k projednání vzniklé situace.“
- Dienstbier, Lánský: Rozhlas proti tankům, str. 25–26.
- Havlíček, Josef, Junek Miloš – in Rozhlasová práce 3/91, str. 53 a dále.
- tamtéž – str. 54–56.
- tamtéž – str. 58–60.
- Dienstbier–Lánský: Rozhlas proti tankům, str. 27.
- citováno z výše uvedeného díla.
- Text projevu prezidenta republiky Ludvíka Svobody, který Čs. rozhlas vysílal 21. 8. 68 v 8, 15:
„Drazí spoluobčané, v posledních hodinách vznikla v naší zemi složitá situace. V současné chvíli vám nemohu říci více k jejímu objasnění. Jako prezident Československé socialistické republiky se k vám obracím s plnou odpovědností, kterou jsem s přijetím této funkce převzal, a naléhavě vás žádám, abyste zachovali plnou rozvahu a naprostý klid.
U vědomí své občanské odpovědnosti a v zájmu naší republiky nedopusíme, aby došlo k nepředloženým akcím. S důstojností a kázní, kterou jste prokazovali v minulých dnech, vyčkejte dalších kroků ústavních orgánů republiky.“
- Karel Lánský: „V pátek 23. 8. dopoledne jsme na menší poradě v Národním domě na Vinohradech dohodli „vysílací štafetu“. V dvouhodinovém cyklu se mělo střídát po deseti minutách dvanáct stanic. Ty pak mohly v rámci svého času zapojit další menší stanice v okruhu svého působení. Mimopražským krajovým účastníkům jsme toto doporučení vedení Čs. rozhlasu mohli předat jen po rozhlasových vlnách včetně vysvětlení, jak to má fungovat. Po skončení vysočanského XIV. sjezdu jsme využili nabídky vedení Státního nakladatelství technické literatury a umístili vedení rozhlasu v suterénních místnostech jeho budovy ve Spálené ulici.“ (in: Dienstbier–Lánský: Rozhlas proti tankům, str. 45–46.
- Dienstbier–Lánský: Rozhlas proti tankům, str. 38.
- Silan, Arnošt, tehdejší vedoucí krajských studií Čs. rozhlasu.
- Havlíček–Junek: Rozhlasová práce 3/1991.
- Smilka, Václav: Vysílání „legálního“ Čs. rozhlasu 21.–27. srpna 1968, Praha, edice Rozhlasová práce č. 1 1990 – z této práce použito v následující pasáži několik citací.
- Dienstbier–Lánský: Rozhlas proti tankům, str. 43–44.
- Vnitřní tisk studia Čs. rozhlasu Hradec Králové – uloženo v knihovně Čs. rozhlasu, Praha.
- Dienstbier, Jiří: Nedělní poznámka v mezinárodním událostem, 25. 8. 68.
- Dienstbier–Lánský: Rozhlas proti tankům, str. 57.
- Dienstbier–Lánský: Rozhlas proti tankům, str. 72.
„Zemanovi a Kollárové se podařilo zachytit na okamžik Josefa Smrkovského.
„Těžko se mi mluví,“ říká předseda parlamentu. „Chci se prostřednictvím rozhlasu poklonit před naším národem a naší stranou.“
„Všichni se vrátili?“
„Ano.“
„I soudruh Krieger?“
„I soudruh Krieger. Máme toho před sebou dneska mnoho.“
„A kdy se dozvíme výsledky jednání?“
„Bude mluvit Svoboda, Dubček, Černík i on, neví se ještě, v jakém pořadí. Není čas na dlouhé řeči, ale dostaneme se z toho,“ ujišťuje Smrkovský. Aspoň trochu optimismu...“
- Dienstbier, Jiří: in: Pacovský, Jaroslav: Na vlnách rozhlasu, Praha, Český rozhlas 1993, s.129.

PhDr. VÁCLAV SMITKA**21. SRPNA 1968–21. SRPNA 1998**

Po půlnoci
 temně jasnou nocí
 duněla nad Prahou letadla
 rudých pěticípých hvězd.
 Šel jsem ulicí paní v okně řek'
 Okupují nás osvoboditelé
 Nevěřila
 Ráno přes most do rádia
 tanky střelba z automatů první mrtví
 u budovy naproti ostrovu Štvanice

Dostal jsem se do Rubešovy ulice
 Ustaven štáb k výběru rozhlasových zpráv
 Kulky létaly a my jsme zprávy sbírali
 A vysílali
 S Honzou Petránkem jsme gulagovské písně zpívali

V nasazení jsme se střídali
 posílení stimulativy z Psychiatrické kliniky
 Říkalo se v rádiu Jsme komín s oblakem do éteru
 Teď to byl Mobilizátor a Trankvilizátor
 Byla to doba kdy se poznalo kdo čím je
 než mimořádný stav roztaje
 A pak nám Saša Dubček do mikrofonu zaplakal
 Krásný týden života
 Zrádce Hoffmann vypnul na chvíli vysílačky
 Zůstal nepotrestán
 A dělá si z nás srandu po třiceti letech
 jako moji fízli Francán Arazim
 Měli by pod kytičkami být

srpen 1998
Ze sbírky PASÁŽ
 Nakladatelství Ježek, 2001

PhDr. František Hrdlička**Praha vysílá**

Zatímco se v sousedním Německu dlouho experimentovalo, u nás jsme se pustili rovnou do vysílání. Ročenka posluchače z roku 1934 píše: „Mnozí jistě nesouhlasili a nesouhlasí s postupem tehdejších rozhlasových odborníků a nazývají lehkomyšlností jejich jednání vsadit vše, jako při hazardní hře, na jedinou kartu. Říkalo se, že by bylo záhodno počkat, až bude po ruce rozhlasový mikrofon, speciální stanice, ateliéry, kontrolní místnosti, lokální a dálkové spoje a jak se všechny ty vymoženosti moderní techniky nazývají. Rozhlas se však lišil od každého jiného obchodního podnikání a platí pro něj úplně jiné zásady a pravidla. Je nutno si uvědomit, že bylo třeba jednou začít, a to čím dříve tím lépe, aby rozhlas u nás zakotvil a se šířil, že bylo nutno uvést kolo do pohybu a překonat stůj co stůj mrtvý bod, aby prestiž pokrokového národa byla uhájena.“¹⁾ Věc však byla daleko složitější, než napovídají tato slova.

Radiofonie se stala věcí zájmu nejen učenců, ale i politiků. Tento zájem se promítal i do meziminister-
 ských sporů. V roce 1920 vznikl kompetenční konflikt mezi ministerstvem národní obrany a ministerstvem pošt a telegrafů, který vyřešila na podzim 1920 ministerská rada rozhodnutím, že radiotelegrafie spadá do kompetence ministerstva pošt a telegrafů. V listopadu 1922 se utvořila akciová společnost pro výrobu radioaparátů – Radioslavia s kapitálem 100 000,- Kč, zvýšeným v roce 1923 na 600 000 a později na jeden milion korun. Hlavní vliv v ní měly zpočátku dvě, později další dvě zahraniční firmy: Křižík, Telegrafía, francouzská radiotelegrafní společnost C.S.F. a britská Marconioho společnost. Radioslavia se zajímala o „broadcasting“ a na její žádost jí udělilo ministerstvo pošt dne 27. prosince 1922 koncesi na zřízení a provoz vysílacích stanic pro účely rozhlasu a na provoz broadcastingu. Na základě této koncese

zahájila Radioslavia jednání s ministerstvem pošt o zřízení vysílací společnosti. A právě v této době přišli „žurnalisti“ se žádostí začít s rozhlasovým vysíláním. Proto tedy bylo inženýru Svobodovi a redaktoru Čtrnáctému doporučeno, aby se spojili s Radioslavií. Vzniká Radiojournal.²⁾

Zůstaňme ještě chvíli v ekonomických problémech začátku rozhlasu u nás. Německo dělalo pokusy s radiofonií již před válkou. Porážka Trojspolku v 1. světové válce nijak nesnížila dravost německých monopolů. Na počátku dvacátých let se říšskoněmecká³⁾ radioindustrie snaží proniknout i do Československa. Říšskoněmecká společnost pro bezdrátovou telegrafii „Telefunken“, založená v červnu 1903, se pokouší založit v Československu akciovou společnost. Vláda tuto akci nepovolila, a proto zde Telefunken založila komanditní společnost „Krešl a spol.“ s kapitálem milion korun. Telefunken si prostřednictvím své komanditní firmy podala žádost o udělení zpravodajské koncese, tj. rozšiřování zpráv v Československu po živnostensku. Zároveň připravila žurnalistickou kampaň, v níž se snažila přesvědčit radioamatéry a veřejné mínění u nás, že francouzská radioindustrie je oproti německé zaostalá a technicky nedokonalá.

V Československu však tehdy převládal názor, že český kapitál je třeba chránit, to znamená, že je třeba chránit domácí výrobu, a zároveň se opírat o kapitál francouzský, eventuálně britský. Se souhlasem ministerstva obchodu, financí, vnitra a pošt byla tedy založena akciová společnost Radioslavia za účasti domácích firem „Telegrafía“ – což byla polostátní společnost – s 35 % akcií, „Křižík–Českomoravská“ s 25 % a francouzské společnosti „Compagnie Générale de Telegraphic sans fils“ se 40 % akcií. Jiné firmy nebyly připuštěny, neboť naši politikové se obá-

vali německého vlivu v zákulisí. Tak jako za firmou „Krešl a spol.“ viděli říšskoněmeckou „Telefunken“, ve firmě „Hyršovský a spol.“ zase spatřovali říšskoněmeckou firmu „Huth“, ano tu, jež dodala první vysílače poštovní správě. Českoslovenští politikové tedy zvolili formu monopolu firmy „Radioslavia“. Avšak opět se projeví různé zájmy. Radioslavia, ačkoliv investovala do podniku značné obnosy, dlouho nedostala od ministerstva obchodu dokonce ani prozatímní povolení k výrobě a prodeji radiotelegrafních zařízení.

Dne 23. března 1923 byl vydán zákon o telegrafech. Podle něho byla radiotelegrafie a radiotelefonie prohlášena za vyhrazené právo státu. K provozování soukromé radiové vysílací nebo přijímací stanice byla nutná koncese, kterou udělovala poštovní a telegrafní správa. Společnost Radiojournal se zakládala v době, kdy se všeobecně předpokládalo, že ještě před prázdninami roku 1923 bude schválen zákon o výrobě a prodeji radioaparátů. Zákon však byl schválen až 20. prosince 1923 a koncese se podle něho udělovaly až v dubnu 1924. Dne 17. dubna 1924 vyšlo vládní nařízení, kterým se určovaly podmínky pro zřizování, udržování a provoz telegrafů.

Takže 18. května 1923 začíná u nás pravidelné pokusné vysílání. Dne 7. června 1923 je zřízena společnost s ručením omezeným „Radiojournal“, jejímž předmětem bylo rozšiřování zpráv hospodářských, meteorologických, burzovních a zpráv rázu všeobecného, jakož i přednášek kulturních a poučných, recitací, koncertů a podobných cestou radiotelefonickou v určitém okruhu předplatitelů (abonentů), kteří musí být majiteli koncesovaných přijímacích stanic. Dne 3. července 1923 pak uděluje ministerstvo vnitra Radiojournalu licenci k provozování uvedené činnosti. A posluchači?

Prvních šest koncesí bylo propůjčeno až 10. října 1923. Do konce tohoto roku bylo vydáno 47 povolení k poslechu rozhlasu. Ale všechny koncese, vydané před 17. dubnem 1924, obsahovaly výhradu, že mohou být doplněny či změněny. Podle Ročenky posluchače 1934 byli prvními abonenty:

Jan Rosický, redaktor Československé republiky,
Ant. Jun, lesní správce v Sedlci,
Oldřich Witz, továrník v Chrudimi,
Ing. J. Nejedlý, továrník v Kuklenách,
Frant. Veselý, obchod. vedoucí firmy Meinl,
Zd. Zahradník, mistr dlaždičský v Pardubicích,
A. Zajíček, profesor gymnázia ve Slaném,
Jan Strnad, farář v Prádle u Nepomuku,
Dr. Lad. Šourek, ředitel Radioslavie,
Vladimír Petrof, továrník pian v Hradci králové.

Našel jsem i zprávu, že vůbec prvá koncese měla být propůjčena 5. září 1923 JUDr. Josefu Lachoutovi z Revnic u Prahy. Vyskytují se i zmínky o dalších abonentech k 1. říjnu 1923:

Jan Kotland, rolník v Holohlavech u Smiřic n. L.,
Oldřich Čerych, továrník v Jaroměři,
Ing. Eduard Taaf v Nalžově u Stříbrné Hory,
Josef Bartoň-Dobenín, továrník v Náchodě.

Obdržet povolení nebylo nijak jednoduché. Každý zájemce byl povinen požádat ministerstvo pošt a telegrafů o zvláštní koncesi, která byla vyřizována slo-

žitými cestami a podepisována samotným ministrem. Koncesionář byl povinen platit dvojí poplatek: jednak poštovní správě (50 korun ročně), jednak Radiojournalu (50 korun měsíčně). Ministerstvo pošt a telegrafů zmocnilo pak výnosem z 10. 10. 1924 ředitelství pošt a telegrafů, aby „počínajíc 20. říjnem 1924 vydávala sama koncese na přijímací radiofonické stanice“. Ředitelství vydávala koncesní listiny žadatelům, kteří „jinak ve všech směrech vyhovovali, a o jejichž spolehlivosti a zachovalosti nemělo samo důvodné pochybnosti, aniž se předem dotazovalo na jejich spolehlivost a zachovalost“. Vládní nařízení z 16. 4. 1925 pak již jako podmínku dosažení koncese na přijímací stanici radiofonní nestanovovalo zachovalost a spolehlivost.

Začátkem roku 1924 měl Radiojournal 80 abonentů, kterým společnost prodala a instalovala Standard-aparáty za celkový obnos pět tisíc korun (aparát dva, stejně tolik příslušenství a tisíc korun dovoz, instalace atd.). Tyto přijímače však tehdy patřily k těm levnějším. Za dokonalý přístroj se platilo prý patnáct, dvacet i více tisíc korun. Pochopitelně, že takový přepych si nemohl dovolit každý člověk. A tak, i když bylo amatérské sestrojování přijímačů přísně stíháno, přesto existovalo. Počet černých posluchačů se začátkem roku 1924 odhadoval na několik tisíc. Na jižní Moravě měli posluchači pašované přijímací stanice rakouské, v pohraničním území, sousedícím s Německem, se projevoval vliv říšskoněmeckých amatérů – bastlerů, jak se tehdy říkalo, ale pašování hotových výrobků kvello i zde.

V Německu byla poněkud jiná situace. Již koncem května 1922 zde byla založena „Deutsche Stunde für drathlose Belehrung und Unterhaltung“, v červnu 1922 byly instalovány asi u čtyř tisíc zájemců přijímací aparáty a 1. 9. 1922 byla – po řadě pokusů – oficiálně zahájena bezdrátová telefonická „hospodářská rozhlasová služba“. Na vlně 400 metrů vysílal denně Königs Wusterhausen burzovní a devizové zprávy.

Dne 6. dubna 1923 byl v Berlíně založen první německý radioamatérský klub. Tento spolek začal v srpnu 1923 vydávat časopis „Der Radio-Amateur“. Již tehdy se objevovali „černí posluchači“, tedy takoví, kteří nezaplatili stanovený poplatek. Začátkem dubna 1922 uvedl na poradě v říšském kancléřství tehdejší státní sekretář Hans Bredow, že kriminální policie objevila v Berlíně dvanáct radiových přístrojů.

Jestliže se rozhlas v Německu ve srovnání s ostatními zeměmi začal rozvíjet poněkud později, nebylo to z důvodů technických či organizačních. Na jaře 1924 ministerský rada dr. Kurt Haentzchel uvedl: „Pro stát nemá rozhlas jen význam kulturního faktoru. Je zde prvořadý politický faktor. Stát má právě zde, a zvláště v těchto neklidných dobách, zcela zvláštní zájem, chci říci životní zájem, na výstavbě německého rozhlasu. V žádném případě však nejde o ‚zábavný rozhlas‘, ale o kulturní a politický faktor moci prvního řádu.“

V říjnu 1923 byl instalován v podkroví domu gramofonové firmy „Vox“ čtvrtkilowatový vysílač a 29. 10. 1923 se poprvé v šumu a hluku ve 20.00 hodin z vysílače ozvala slova: „Pozor, pozor! Zde je Berlín na vlně 400! Posloucháte první podnik ‚Radiostunde‘ z ‚Voxhausu‘ v Berlíně.“ Následovala